

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΝΤΕΛΜΟΣ

ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΤΗ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΑΤΡΩΝ

Εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων (Collection de Bourgoigne, τόμ. 78, ἀριθμ. 58) φυλάσσεται ἀνέκδοτος ἐπὶ περγαμνῆς πιστοποιήσις (vidimus) τοῦ λατίνου ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Ἀντέλμου¹ καὶ τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἐν Σαβοῖτᾳ Μαυριανῆς (σήμερον: Maurienne, Saint-Jean de Maurienne) Ἀμεδαίου², ἀπολυθεῖσα τὴν 28^{ην} Αὐγούστου 1238 καὶ ἐπικυροῦσα σύγχρονον ἀντίγραφον βούλλας τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Β' (1 Νοεμβρίου 1088)³. Τὸ κείμενον τῆς πιστοποιήσεως ταύτης, ἀπὸ τῆς ὁποίας κρέματα ἡ κηρίνη σφραγίς τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Ἀντέλμου, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Nos Antelmus D(e)i gr(at)i)a Patracen(sis) Archiep(is)c(opus), (et) Amede(us) Maurianen(sis) ep(is)c(opus). Notu(m) facim(us) univ(er)sis p(rae)sentes litt(er)as inspecturis nos p(rae)sens privilegiu(m) non | cancellatu(m), n(on) abolitum, non in aliq(ua) sui p(ar)te viciatum

¹ Ὁ πρῶτος ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν φέρεται ἐνίοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνσελμος. Δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι εἰς τὰ δύο πρωτότυπα ἐγγραφα, τὰ ὁποῖα διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἀπαντᾶται ὁ τύπος Antelmus· συνήθως τὸ ὄνομα τοῦτο γράφεται Anthelmus (ὑπάρχει καὶ ἅγιος Anthelmus, 1105-1178), θὰ ἴδυνάμεθα δὲ νὰ τὸ μεταγράψωμεν ἑλληνιστὶ Ἀνθελμος, ἀλλ' ἡ γραφὴ αὕτη θὰ ἦτο ἀπολύτως συμβατικὴ. Περὶ τοῦ Ἀντέλμου βλ. καὶ Le Quien, Oriens Christianus, τόμ. Γ', στήλη 1025, Στ. Θεωμοπούλου, Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν, (Ἀθῆναι, 1888), σελ. 273 κέ., D. Rattinger, Der Patriarkatssprengel von Konstantinopel und die bulgarische Kirche zur Zeit der Lateinerherrschaft in Byzanz, Historisches Jahrbuch τῆς Görres-Gesellschaft, τόμ. Β' (1881) σ. 21 σημ. 1. C. Eubel, Hierarchia catholica Medii Aevi (β' ἔκδοσις), τόμ. Α', σελ. 393. E. Gerland, Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Erzbistums Patras (Λειψία 1903) σελ. 9 κέξ., 244. Ὁ Le Quien, Ἀπόθι, τόμ. Γ', στ. 1023-1025, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων, παρερμηνεύσαντες τὴν ἐπιστολὴν Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' (Migne, P. L., τόμ. 215, στ. 1151-1152), γράφουσι ὅτι πρὸ τοῦ Ἀντέλμου εἶχεν ἐκλεγῆ καὶ ἄλλος ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομεν τὸ ὄνομα καὶ τὸν ὅποιον, ἀποθανόντα, ἀντικατέστησε δῆθεν ὁ Ἀνσελμος. Ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ παρερμηνείας τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰννοκεντίου, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἐπικυρῶνει τὴν ἐκλογὴν τοῦ πρῶτου ἀρχιεπισκόπου, δηλαδὴ αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἀντέλμου.

² Βλ. περὶ τούτου Cte Amédée de Foras, Amédée III évêque de Maurienne (1235-1255) ἐν Congrès des Sociétés savantes savoisiennes, 18^{ον} τμήμα, (Chambéry, 1891), σελ. 215-227.

³ Πρβλ. A. Bruehl, Recueil des chartes de l'abbaye de Cluny, τόμ. Δ' (Παρίσι, 1888), σελ. 800.

inspexisse, (et) de v(er)bo ad v(er)bum sicut sup(ra) scribitur ibidem (con)tineri vidisse. Ad cui(us) rei noticia(m) p(rae)sen|ti scripto sigilla n(os)tra duxim(us) appendenda. Anno d(omi)nice incarnatio(n)is M^o CC^o. XXX. Octavo. V^o k(a)l. Septembris¹.

Ἐπὶ τῆς ἐκ κηροῦ βούλλας, ἡ ὁποία ἔχει ὑποστῆ πολλὰς βλάβας, ἀναγινώσκουμεν τὰ ἑξῆς (βλ. τὴν παρατιθεμένην εἰκόνα)²:

Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἄντελμος εἶναι μία ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων μορφῶν τῆς καθολικῆς ἱεραρχίας τῆς ἐγκατασταθείσης ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων. Ἡ πολυπράγμων καὶ πολυτάραχος ζωὴ του καὶ αἱ μετὰ τῶν φράγκων φεουδαρχῶν καὶ ἡγεμόνων διενέξεις του καθιστοῦν αὐτὸν ἀντιπροσωπευτικὸν τύπον τοῦ ταραχώδους ἐκείνου κλήρου, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐπιτύχην τὴν ὑποταγῆν τῶν ἐν Ἀνατολῇ «σχισματικῶν» εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐρεσιν κέρδους καὶ περιπετειῶν.

Πρὶν ἢ καταλάβῃ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Παλαιῶν Πατρῶν, ὁ Ἄντελμος εἶχε διατελέσει μοναχὸς τοῦ ἐν Παρισίοις περιφήμου μοναστηρίου τοῦ Cluny, κατήγετο δὲ κατ' ἄλλους ἐκ Βουργουνδίας³ καὶ κατ' ἄλλους ἐκ Σαβοΐας. Ἐν τῷ ἔγγραφῳ, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ λατίνος ἀρχιεπίσκοπος παρεχώρησεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Cluny τὸ μετόχιον τῆς Θεοτόκου (Sanctae Mariae) τοῦ Γηροκομείου παρὰ τὰς Πάτρας (τῷ 1210), ὑπενθυμίζει τὴν ἐν τῷ παρισινῷ μοναστηρίῳ ζωὴν του καὶ προσθέτει ὅτι, εἰάν τι ἔχη ἐν ἑαυτῷ εὐγενὲς καὶ ἀγαθόν, τὸ ὀφείλει εἰς τὴν ἐκθρέψασαν ἐκκλησίαν⁴.

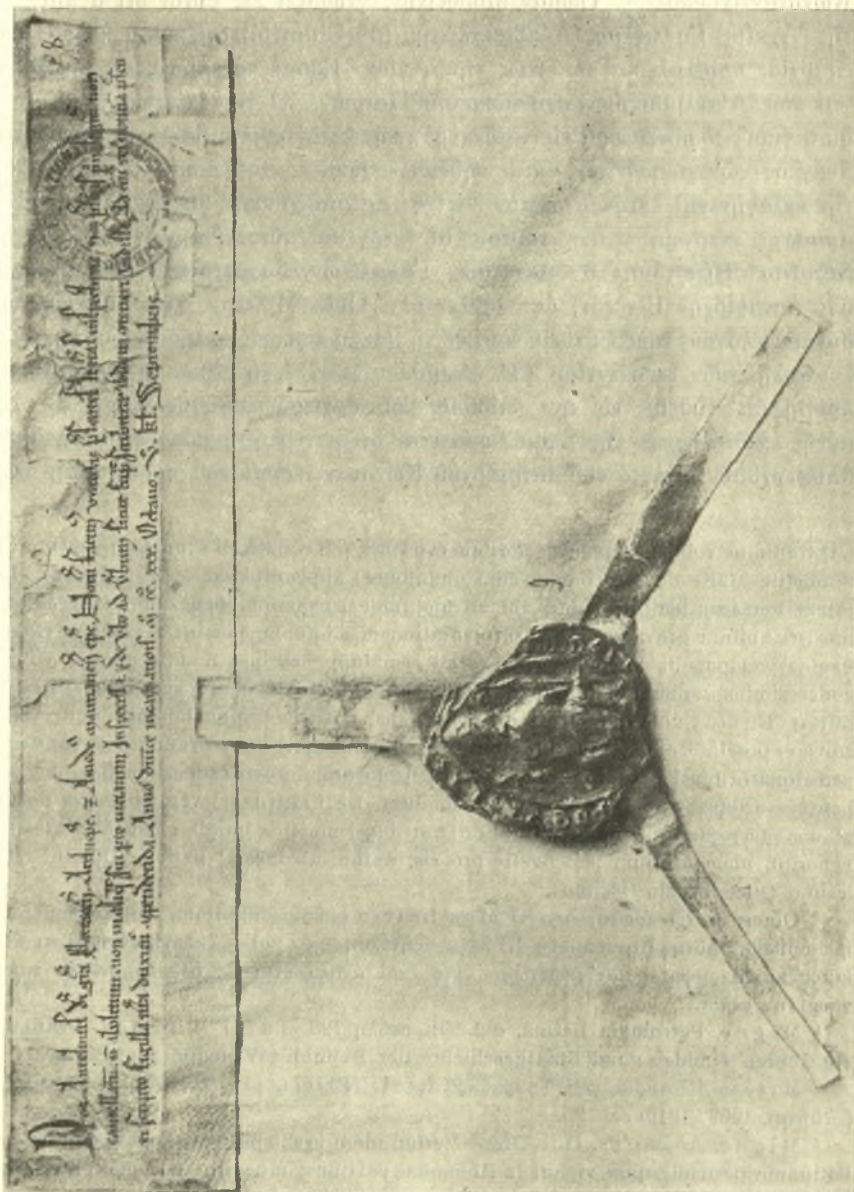
¹ Ἡ σφραγὶς τοῦ ἐπισκόπου Ἀμεδαίου ἀπεσπάρθη ἀπὸ τοῦ ἔγγραφου.

² Ο Α. Coulon, Inventaire des sceaux de la Bourgogne, (Παρίσιος, 1912), σ. 167, ἀριθμ. 970, συμπληρώνει ἐσφαλμένως: «... Dei [gracia episcopi] de Pa[tri]as».

[ANTELMUS] DEI [GRATIA ARCHIEPISCOPUS] DE PATRAS.

³ Βλ. Innocentii III, Gesta, παρὰ Migne, Patrologia Latina, τόμ. 214, στ. CXLV.

⁴ Τὸ πρωτότυπον τοῦ ἔγγραφου τούτου φυλάσσεται ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων (Collection de Bourgogne, τόμ. 81, ἀριθ. 295) καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ κόμητος L. de Mas La trie, Donation à l'abbaye de Cluny du monastère de Hiero Komio, près de Patras, en 1210, Bibliothèque de l'École des Chartes, β' σειρά, τόμ. 5 (1848-1849), σ. 312. Ἐπειδὴ τὸ δημοσίευμα τοῦτο εἶναι πιθανῶς δυσπρόσιτον τοῖς ἐν Ἑλλάδι, δίδω κατωτέρω νεωτέρα ἐκδοσὶν τοῦ ἔγγραφου μετὰ προηγουμένην ἀντιβολὴν πρὸς τὸ πρωτότυπον. Reverendo p(at)ri (et) D(omi)no Will(elm)o Abb(at)i Cluniacens(i), (et) ei(us)dem eccl(es)ie sacro conventui. Antelmus d(e)i | gr(at)ia Patracensis Eccl(es)ie Archiep(is)copus, salutes in deo salutari n(ost)ro, (et) debitam reverentiam, Cum sim filius | (et) alumpnus Eccl(es)ie Clun(iacensis) quicquid boni v(e)l honesti in me q(ua)m vis parum sit repperio, id ip(su)m a matre mea | Cluniacens(i) Eccl(es)ia habui. Et q(uonia)m de iure cautum est, ut si filius v(e)l servus ing(r)atus existi(er)it, in d(omi)ni potestate | servus redeat, vel filius exheredetur. Ego aute(m) non ingratus, set b(e)n(e)ficior(um) in me collator(um) memor, ob sa | lutem anime mee, (et) totius convent(us) Eccl(es)ie n(ost)re, ex consensu ip(s)ius convent(us), Donam(us)

Πανομοίωτον τῆς σφραγίδος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Ἀντέλμου.

Πότε ακριβῶς ἐγένεν ἡ ἐκλογή τοῦ Ἀντέλμου δὲν γνωρίζομεν. Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ', γράφων τὴν 19^{ην} Νοεμβρίου 1205, πρὸς τὸν πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Θωμᾶν Μοροζίνην, γνωρίζει εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμος Α' Σαμπλίττης (de Champlitte) καὶ ὁ κληρὸς τῆς ἐπαρχίας παρεκάλεσαν ταπεινῶς τὴν Ἁγίαν Ἐδραν νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀντέλμου ὡς ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν. Ὁ Ἰννοκέντιος, μετὰ τινὰς δισταγμούς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐγκυρον τῆς ἐκλογῆς, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνάγκας τῶν προσφάτως κατακτηθεισῶν χωρῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν καὶ ἐπεφόρτισε τὸν λατῖνον πατριάρχη νὰ προβῆ εἰς τὰς νενομισμένας ἐνεργείας¹. Ἐν τούτοις αἱ ἐνεργεῖαι αὗται ὑπῆρξαν κατ' ἐξοχὴν ἐπίπονοι. Εἴτε διότι ὁ Ἀντελμος, Γάλλος ὢν, δυσανεσχέτει ὅτι ἐτάσσειτο ὑπὸ πατριάρχη Βενετόν, ὡς νομίζει ὁ κ. Οὐίλ. Μίλλερ², εἴτε πιθανώτερον διὰ τοὺς λόγους τοὺς ἐκτιθεμένους ἐν τῇ μακρᾷ πρὸς τὸν κληρον τῶν Πατρῶν ἐπιστολῇ τοῦ Ἰννοκεντίου (24 Ἀπριλίου 1207)³, ὁ πάπας ἠναγκάσθη νὰ προβῆ ἄπ' εὐθείας εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἀρχιερατικοῦ μανδύου. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἐκ τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι κατεβλήθη πᾶσα φροντίς, ὅπως ἀποφευχθῶν αἱ μετὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως προστριβαί, πλη-

(et) tradimus vob(is) | (et) successorib(us) v(est)ris, (et) conventui Cluniacens(i), Domum S(an)c(t)e Marie de Ierocomata cum om(n)ib(us) appenditiis suis, | sita * prope civitatem Patracens(em), ita lib(er)am ab om(n)ib(us) exactionib(us), q(uo)d successores n(ost)ri nullum gravamen | nec p(ro)curacionem aliq(ua)m possint a vob(is) exigere, neq(ue) vel possint compellere venire ad synodum. Set ipsa domus q(ua)m vob(is) concessim(us), annuatim unum optimu(m) exsamitu(m) expensis suis, vob(is) t(ra)nsmittat. Et nos | domui predicte de redditib(us) n(ost)ris assignabim(us), unde istud solvere possit, Rogantes ut in capit(u)lo p(re)sentet(ur) | (et) orationes a conventu pro donatorib(us) deo afferantur. Et pro ip(s)o donatore tricennarium fiat, (et) pro | successorib(us) suis Archiep(iscop)is, similiter. De f(ra)trib(us) vero si breves eorum ad nos p(er)venerint, tamq(ua)m uni de | fratrib(us) n(ost)ris qui de obedientiis v(est)ris venerint, idem offitium persolvatis pro eis, Actum ab incar | natione Domini. Millesimo Ducentesimo Decimo».

* Οὕτως ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Ὁ Μ as Latrīe διώρθωσε: sitam. Νομίζω ὅμως ὅτι ἡ διόρθωσις αὕτη εἶναι περιττή. Ἡ λέξις ἐξηνέχθη — ἀν καὶ ἡ ἐκδοχὴ αὕτη εἶναι ἀδόκιμος καὶ ἄκομψος — κατ' οὐδέτερον γένος καὶ ἀναφέρεται εἰς ὀλόκληρον τὴν προηγουμένην φράσιν.

¹ Migne, Patrologia Latina, τόμ. 215, στήλη 728. Tafel - Thomas, Urkunden zur älteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig, τόμ. Β', σελ. 1-3.

² Μίλλερ, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, μετ. Σπ. Λάμπρου, τόμ. Α' (Ἀθήναι, 1909 - 1910) σελ. 95.

³ Migne, Αὐτόθι, στ. 1151-1152: «Verum idem archiepiscopus guerrarum et turbationum periculis, quae vigent in Romaniae partibus, impeditus, eiusdem patriarchae [τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως] se non potuit conspectui praesentare; se non expedire credebat, cum idem patriarcha tunc eum consecrare nequiverit, quia coepiscopos non habebat». Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 401, σημ. 1.

ροφορούμεθα ὅτι ὁ Ἄντελμος ἠναγκάσθη ἐπανειλημμένως νὰ μεταβῇ εἰς Ῥώμην. Τὰ συχνὰ ταῦτα ταξείδια ἔφερον κλονισμὸν εἰς τὰ οἰκονομικὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἕπερ τοῦ ὁποίου ὁ πάπας δι' ἐπιστολῆς του τῆς 26^{ης} Ἀπριλίου τοῦ 1207 ἐξήτησε τὴν εὐμένειαν τῶν ἐπισκόπων, ἡγουμένων καὶ συμπαντος τοῦ κλήρου τῆς Ἀχαΐας ¹.

Ἡ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἐδρας ἐπίδοσις εἰς τὸν Ἄντελμον τοῦ ἀρχιερατικοῦ μανδύου προεκάλεσεν, ὡς ἦτο εὐλογον, τὰ παράπονα τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὸν ὁποῖον ἱεραρχικῶς ὑπήγετο ἡ ἐκκλησία Πατρῶν. Ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης ἠρώτησε τὸν πάπαν, ἐὰν ὁ Ἄντελμος ἔχαιρεν εἰδικοῦ τινος προνομίου. Εἰς ταῦτα ὁ Ἰννοκέντιος ἀπήντησε, δι' ἐπιστολῆς του τῆς 23^{ης} Νοεμβρίου τοῦ 1209, ὅτι οὐδὲν προνόμιον ἐχορηγήθη εἰς τὸν ἐν Ἀχαΐα ποιμένα καὶ ὅτι οὗτος ἐπιμόνως ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Πατρῶν ἐξηρτάτο ἀμέσως ἀπὸ τῆς Ῥώμης ². Τὴν ἀξίωσίν του ταύτην ὁ Ἄντελμος ὑπεστήριξε μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπόσπασιν τῆς ἐκκλησίας του ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἀπόσπασις αὕτη, γενομένη ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Ἰωάννου S. Praxedis, ἐπεκυρώθη τὴν 6^{ην} Ἰουλίου 1222, ὑπὸ τοῦ Πάπα Ὀνωρίου τοῦ Γ' ³.

Οὕτως ἰδρυθεῖσα ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Πατρῶν, ἔλαβε κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ Μορέως ὀκτὼ φέουδα (φίε, fiefs) ⁴, ὑπήχθησαν δ' εἰς αὐτὴν αἱ ἐπισκοπαὶ Ὠλένης, Μεθώνης, Κορώνης, Ἀμυκλῶν, Ἀνδραβίδας, Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου ⁵.

Αἱ σχέσεις τοῦ Ἀντέλμου μετὰ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' ὑπῆρξαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ὀμαλαί. Ὁ ποντίφηξ, ἐπιθυμῶν νὰ ὀργανώσῃ κατὰ τὸ δυνατόν καλλίτερον τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἐκεῖθεν τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους νέων χωρῶν, δὲν ἔπαυσεν ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν ἐδραΐωσιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἦτο εἰς τακτικὴν ἐπαφὴν εἴτε δι' ἐπιστολῶν εἴτε καὶ ἀπ' εὐθείας, τοῦ τελευταίου ἀποδημοῦντος πολλάκις παρὰ τῆς Ἁγίας Ἐδρας. Αἱ ἐν λόγῳ ἐπιστολαὶ διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν καὶ δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἄσκοπον νὰ ἀναλύσωμεν τὰς κυριωτέρας ἐξ αὐτῶν.

Αἱ πρῶται ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰννοκεντίου ἀφοροῦν κυρίως εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ταραχώδους κλήρου τῆς Ἀχαΐας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων.

¹ Migne, *Ἀπόθι*, στ. 1141-1142. Κατὰ τὸν A. Potthast, *Regesta Pontificum Romanorum*, τόμ. Α' (Βερολίον, 1874), σελ. 262 (ἀριθ. 3094), ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀπελύθη τὴν 28^{ην} Ἀπριλίου.

² Tafel-Thomas, *Ἐνθ' ἄνωτ.*, τόμ. Β', σελ. 115.

³ P. Pressutti, *Regesta Honorii Papae III*, τόμ. Β', (Ῥώμη, 1895), σελ. 85-86.

⁴ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, στ. 1955-1966 (ἔκδ. Schmitt).

⁵ *Provinciale Romanum*, ἐν M. Tangl, *Die päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200-1500*, (Innsbruck, 1894), σελ. 29-30.

Αἱ σχέσεις τῶν κατακτητῶν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ἀπασχόλησαν ἔνω-
 ρις τόσον τὸν ἐντόπιον λατινικὸν κλῆρον ὅσον καὶ τὴν ἁγίαν Ἐδραν. Ἐννοεῖ-
 ται ὅτι τὰ κτήματα τῆς μητροπόλεως Πατρῶν περιῆλθον ἀμέσως καὶ αὐτο-
 δικαίως εἰς τὴν διαδεχθεῖσαν αὐτὴν καθολικὴν ἀρχιεπισκοπὴν, οἱ δὲ Ἑλληνας
 ἀρχιερεῖς, ἅμα τῇ ἄλωσει τῆς Πελοποννήσου, καταληφθέντες ὑπὸ φόβου,
 ἔγκατέλειψαν τὰς ἔδρας των, καί, παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας παραινέσεις τοῦ
 Ἀντέλμου, ἠρνήθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς αὐτάς. Τὸ ζήτημα ὑπεβλήθη τότε
 εἰς τὴν κρίσιν τοῦ πάπα, ὁ ὁποῖος, ἀποκρινόμενος δι' ἐπιστολῆς του τῆς δεκά-
 τῆς ἐνάτης Ἀπριλίου 1207, συνεβούλευσε τὸν Ἀντελμον νὰ καλέσῃ δις καὶ
 τρις τοὺς Ἑλληνας ἐπισκόπους, ἀπειλῶν αὐτοὺς ἐν ἀνάγκῃ δι' ἀργίας καὶ ἀφο-
 ρισμοῦ. Ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, ὁ ἀποστολικὸς ἐπίτροπος καρδινάλιος Βενέ-
 δικτος θὰ προέβαιεν εἰς τὴν καθάραισιν καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν¹.
 Συγχρόνως καὶ ὁ Ἑλλην ἐπίσκοπος Ζακύνθου παρέσχε πράγματα εἰς τὸν
 ἀρχιεπίσκοπον Πατρῶν, ὅχι μόνον ἀρνούμενος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν παπικὴν
 ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ διάγων βίον σκανδαλώδη. Ὁ Ἰννοκέντιος δι' ἐπιστολῆς
 του τῆς 18^{ης} Σεπτεμβρίου 1207 ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἀντελμον νὰ νουθετήσῃ
 αὐτὸν καὶ ἐν περιπτώσει ὑποτροπῆς νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἀντικαταστά-
 σεώς του².

Ἄλλὰ καὶ ὁ λατινικὸς κλῆρος τῆς Ἀχαΐας δὲν ἐνέπνεεν ὀλιγωτέρας ἀνη-
 συχίας εἰς τοὺς παπικοὺς κύκλους. Μετὰ τὴν ἔγκατάστασιν τῶν Φράγκων ἐν
 Ἀνατολῇ, πλείστοι ἱερωμένοι, ἱερεῖς καὶ μοναχοί, κατέκλυσαν τὰς προσφά-
 τως κατακτηθείσας χώρας καὶ ἐπὶ τῶν βάσεων τῆς κατ' οὐσίαν καταλυθείσης
 ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἴδρυσαν ἐπισκοπὰς καὶ μοναστήρια. Ἐν τούτοις ὁ ἀποι-
 κιστικὸς οὗτος ζῆλος ὑπῆρξεν ἐφήμερος. Πολλὴ ἔνωρις τινὲς τῶν ἐν λόγῳ κλη-
 ρικῶν ἔγκατέλιπον τὰς ἐνορίας των, ἐξηκολούθουν ὅμως καρπούμενοι τὰς
 προσόδους τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν. Οὕτως ἐδημιουργήθη μία τάξις ἱερέων ἐχόν-
 των μόνον τὸν τίτλον καὶ τὰ εἰσοδήματα, οἱ δὲ ἐν ἐνεργείᾳ ἱερεῖς ἐσπάνιζον
 (cum hoc tempore multa sit ibidem penuria clericorum).

Ὁ Ἰννοκέντιος, δι' ἐπιστολῆς τῆς 26^{ης} Ἀπριλίου 1207, προέτρεψε τὸν
 Ἀντελμον νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς μὴ ἐν ἐνεργείᾳ κληρικοὺς νὰ εἰσπράττουν
 τὰς προσόδους τῆς λαχούσης εἰς αὐτοὺς ἐνορίας³. Ἡ ἀνώμαλος αὕτη κατά-
 στασις, ὡς ἦτο ἐπόμενον, εἶχεν ἀντίκτυπον καὶ ἀπὸ κοινωνικῆς καὶ οικονομι-
 κῆς ἀπόψεως. Ὡς ἐξάγεται ἐκ παπικοῦ ἐγγράφου πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον

¹ Migne, Ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. 215, στ. 1225-1226. Πρβλ. καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Ἰννο-
 κεντίου πρὸς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Θεωμᾶν (2 Αὐγούστου 1206) παρὰ
 A. Buchon, Nouvelles Recherches sur la principauté française de Morée, τόμ. Α'
 (Παρίσιος, 1843), σελ. XLVI, σμ.

² Migne, Ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. 215, στ. 1225-1226.

³ Αὐτόθι, στ. 1142. Κατὰ τὸν Potthast, Ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σελ. 263 (ἀριθ. 3095),
 ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀπελύθη τὴν 28ην Ἀπριλίου.

Πατρῶν καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Μεθώνης καὶ Κορώνης (22 Μαρτίου 1210), ὁ πρῆγικη τῆς Ἀχαΐας ἀνέφερεν εἰς τὸν Ἰννοκέντιον ὅτι κληρικοὶ τινες, ἐγκαθιστάμενοι ἐν Πελοποννήσῳ καὶ λαμβάνοντες παρ' αὐτοῦ ἢ παρὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχόντων γαίας ὑπὸ τύπον φεοῦδου, ἐξηνάγκαζον τοὺς ὑφισταμένους τῶν νὰ ἔξαγοραῖον τὰς γαίας ταύτας, τὰς ὁποίας, ἀποχωροῦντες μετὰ τῶν εἰσπραχθέντων χρημάτων, ἐγκατέλιπον εἰς κατάστασιν παντελοῦς ἐρημώσεως¹.

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Ἐντελμος ἐνεθάρρυνε καὶ ἐβοήθησε τὴν ἐγκατάστασιν Γάλλων μοναχῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁμιλήσαμεν ἀνωτέρω περὶ τῆς ἐν ἔτει 1210 γενομένης δωρεᾶς εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Cluny τοῦ Γηροκομείου². Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ μοναχοὺς τινὰς τῆς ἐν Σαβοΐᾳ περιφήμου βασιλικῆς μονῆς τῆς Hautecombe, περὶ τῆς ὁποίας θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ὀμιλήσωμεν μετ' ὀλίγον³. Ἐπίσης ἐπέτυχε τὴν ἴδρυσιν μοναστηρίου μοναχῶν τοῦ Ἁγίου Ῥούφου, εἰς τοὺς ὁποίους παρέσχε πλείστας εὐκολίας καὶ προνόμια⁴.

Ὁ Ἰννοκέντιος ἐξέφρασε τὴν εὐαρέσκειάν του διὰ τὴν δρασίν του ἀρχιεπισκόπου, προσθέσας ὅτι οἱ ἐγκατασταθέντες ἐν Πελοποννήσῳ κληρικοὶ τοῦ καθολικοῦ δόγματος θὰ συνέβαλλον μεγάλως ὄχι μόνον εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς ἐκκλησίας Πατρῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ λατινισμοῦ παρὰ τοῖς νεωστὶ προσαρηθεῖσιν ἀλλοδόξοις πληθυσμοῖς⁵. Παρ' ὅλα ταῦτα αἱ παλαιαὶ ἄρισταὶ σχέσεις πρὸς τὴν Ἁγίαν Ἐδραν εἶχον ἤδη ἀρχίσει νὰ χαλαροῦνται. Ἡ ἀντικανονικὴ χειροτονία τοῦ ἐπισκόπου Ἀμυκλῶν ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἐπεισόδιον, τὸ προκαλέσαν τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ πάπα. Μολονότι ὁ ἐπίσκοπος Ἀμυκλῶν Ἰμβέρτος ὑπῆρχεν ἀκόμη ἐν τῇ ζωῇ, ὁ Ἐντελμος δὲν ἐδίστασε νὰ ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ τούτου θρόνου τὸν Γιλίβερτον, ἄλλοτε ἡγούμενον τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐν Flavigny en Auxois, ὁ ὁποῖος περιπλακεῖς εἰς διενέξεις μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Autun (Aedunensis)⁶ καὶ ὑποπεσὼν εἰς πολλὰ παραπτώματα, καθηρέθη ὑπὸ τοῦ Ἰννοκεν-

¹ Αὐτόθι, τόμ. 216, στ. 222. Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἰννοκέντιος παραπονεῖται προσέτι, διότι οἱ ἐν λόγῳ κληρικοὶ δὲν ἐδίσταζον νὰ συμμαχοῦν πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

² Βλ. ἀνωτέρω σελ. 404. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸν οἶκον τούτον τοῦ Γηροκομείου ὁ Ἐντελμος εἶχεν ἀποσπάσει βίᾳ ἀπὸ τῶν μοναχῶν τοῦ τάγματος τῶν Ναϊτῶν. Οὗτοι ἀνέφερον τὸ πρῆγμα εἰς τὸν πάπαν, ὁ ὁποῖος ἀνέθεσεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους Καρδίτσης, Διαυλείας καὶ Ζαρατορίας νὰ ἐνεργήσουν ἐπιτοπίους ἐρεῦνας καὶ νὰ ἀποφανθοῦν περὶ τῆς καταγγελίας τῶν Ναϊτῶν. (25 Ὀκτωβρίου 1210. *Migne*, Ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. 216, στ. 331-332). Οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι ἀπεφάνθησαν (αὐτ. στ. 471) ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν εὕρισκετο ἐν ἀδίκῳ, φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ Ναῖται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβουν τὸ ἀποσπασθὲν μετόχιον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀντικείμενα, ἀξίας ἐν ὄλῳ 2618 ὑπερπύρων.

³ *Migne*, Αὐτόθι, στ. 341-342 (1210).

⁴ Αὐτόθι, 336-337 (30 Ὀκτωβρίου 1210). Πρβλ. στ. 337-338.

⁵ Αὐτόθι, στ. 337.

⁶ Αὐτόθι, τόμ. 214, στ. 167-168 (22 μαΐου 1198). Πρβλ. *Gallia christiana*, τόμ. Δ', στ. 461-462.

τίου ¹. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο προεκάλεσε τὰ παράπονα τοῦ κλήρου Ἀμυκλῶν, ὃ δὲ πάπας ἀνέθεσε τὴν διευθέτησιν τοῦ ζητήματος εἰς τοὺς κανονικοὺς Πατρῶν καὶ Θηβῶν ².

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1209, ὁ πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμος Σαμπλίτης, ἀναχωρῶν εἰς Ἀπουλίαν, ἐπέτρεψε τὴν διοίκησιν τοῦ πριγκιπάτου εἰς τὸν ἀνεψιὸν του Οὐγωνα, τὸν ὁποῖον, ἀποθανόντα μετὰ μικρόν, ἀντικατέστησεν ὁ Γοδοφρεΐδος Βιλλεαρδουῖνος. Τοῦ δὲ Γουλιέλμου ἀποθανόντος κατὰ τὸ εἰς Γαλλίαν ταξείδιόν του, ἡ ἡγεμονία περιήλθεν εἰς τὸν Βιλλεαρδουῖνον, τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρῆκος εἶχε τιμήσει, κατὰ τὴν πρώτην ἐν Ῥαβεννίκῃ σύνοδον, διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ σενεσκάλου τῆς Ῥωμανίας (sénéchal de Romanie) ³.

* * *

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ νέου ἡγεμόνος ἐσημείωσε σταθμὸν εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῆς λαϊκῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Ὁ Βιλλεαρδουῖνος, παρακολουθῶν μετὰ μεγάλης ἀνησυχίας τὴν ὁσημέραι αὐξάνουσαν ἐπιρροὴν τῆς Ἐκκλησίας, τεινούσης νὰ καταλάβῃ ἐξέχουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν φεουδαλικῶν παραγόντων τῆς χώρας, προσεπάθησε νὰ ἀνακόψῃ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ κλήρου καὶ νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας μέρος τῶν ἀπεράντων κτημάτων αὐτῆς. Ἡ τάσις ἄλλωστε αὕτη πρὸς κολόβωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ὑπὲρ τῆς λαϊκῆς ἐξουσίας δὲν περιορίσθη μόνον ἐν Πελοποννήσῳ, ἀλλὰ παρετηρήθη σχεδὸν ταυτοχρόνως καὶ ἐν ταῖς ἐκεῖθεν τοῦ Ἴσθμοῦ χώραις.

Ἡ νέα αὕτη πολιτικὴ ἔφερεν ἀντιμετώπους τὸν Βιλλεαρδουῖνον καὶ τὸν Ἀντελμον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς φεουδαρχίας τῆς Ἀχαΐας. Ὁ πρίγκιψ, μολοντί ἅμα τῇ ἀνακηρύξει του ὡς ἐπιτρόπου (βαίλου) ἔσπευσε νὰ διαβιβάσῃ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, κατὰ τὰ κρατοῦντα ἔθιμα, τὴν ὑπὸ τοῦ Οὐγωνος παραχωρηθεῖσαν γῆν τῆς Λάρσας, δὲν ἐδίστασεν ὀλίγον μετὰ ταῦτα νὰ ἐκχωρήσῃ αὐτὴν τὴν ἰδίαν γῆν καὶ εἰς τὸν λίζιόν του P. de Besquigny ⁴. Ἄλλ' ἢ αὐθαίρεσις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχόντων προέβη περαιτέρω. Ὁ πρίγκιψ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἄρχοντες κατέλαβον διὰ τῆς βίας τὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα κατεῖχεν ἡ Ἐκκλησία Πατρῶν, πληρώνουσα εἰς ἀντάλλαγμα ἐτήσιον φόρον, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς κληρικοὺς νὰ προστρέχουν εἰς τὰ λαϊκὰ δικαστήρια, οὐδεμίαν οὕτω διαφορὰν ποιούμενοι μεταξὺ κοσμικῶν καὶ κληρικῶν. Συγχρόνως παρενέβαλλον προσκόμματα εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ματαιοῦντες τὰς παρα

¹ Migne, τόμ. 216, στ. 224 (25 Μαρτίου 1209).

² Migne, Ἔνθ' ἄνωγ. τόμ. 216, στ. 224.

³ Buchon, Ἔνθ' ἄνωγ., τόμ. Α', σελ. XXXV.

⁴ Migne, τόμ. 216, στ. 342. Πρβλ. K. Hopf, Geschichte Griechenlands, τόμ. Α', σελ. 235.

τὴν γνώμην των ἐκδιδομένας ἀποφάσεις, καὶ ἀπένεμον ἀδιαφόρως εἰς ἱερωμένους καὶ λαϊκοὺς μοναστηριακὰ κτήματα καὶ ἐκκλησιαστικὰς προσόδους· εἰς τοιοῦτο δὲ σημεῖον τόλμης ἔφθασαν, ὥστε δὲν ἐδίσταζον νὰ πληροῦν τὰς κενὰς ἢ κενωθεῖσας ἐπισκοπικὰς ἔδρας δι' ἰδίων ὑποψηφίων, κατὰ τὸ δοκοῦν. Τέλος ἤρουντο νὰ πληρώσουν τὴν ὀφειλομένην δεκάτην, καίτοι, ἀπερχόμενοι εἰς τὸν κατὰ τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ πόλεμον, εἶχον ὑποσχεθῆ νὰ ἀποτίσουν αὐτὴν ἅμα τῇ ἐπανόδῳ των ¹.

Νεαὶ περιπλοκαὶ ἤλθον νὰ ἐπιδεινώσουν τὴν ἔκρυθμον ταύτην κατάστασιν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1210, ὁ Γοδοφρεῖδος ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας Πατρῶν κτῆμα ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ παρεχώρησεν αὐτὸ ὑπὸ τύπον φεούδου εἰς τινὰ τῶν ἀρχόντων του ². Ταυτοχρόνως κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ἀρχόντων ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς ναὸς τῶν ἁγίων Θεοδώρων, κείμενος ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ χρησιμεύων ὡς κοιμητήριον τῶν ἀρχιερέων ³. Ἄλλ' ἢ ὀξύτης τῆς διενέξεως ἔφθασεν εἰς τοιοῦτο σημεῖον, ὥστε οἱ ἐντόπιοι ἀρχοντες, εἰσελθόντες εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχιερέως ἀπέκοψαν τὴν ῥίνα τοῦ ἐπιτρόπου αὐτοῦ, τὸν δὲ Ἄντελμον περιώρισαν ἐντὸς φυλακῆς ἐπὶ πέντε ἡμέρας ⁴.

Πρὸ τῆς καταστάσεως ταύτης, ὁ Ἄντελμος, μεταβὰς αὐτοπροσώπως ⁵ εἰς Ῥώμην, ἐξήτησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ πάπα, δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, βλέπων τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα βαίνοντα ἐπὶ τὸ χεῖρον, μετέφερεν εἰς τὸ ἐν Σαβοῖᾳ μοναστήριον τῆς Hautecombe μέρος τῆς εἰς χρυσὸν περιουσίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ⁶. Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἐπενέβη ἄνευ χρονοτριβῆς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας Πατρῶν. Δι' ἐπιστολῶν του τῆς 29^{ης} καὶ 31^{ης} Ὀκτωβρίου, τῆς 5^{ης} καὶ 6^{ης} Νοεμβρίου 1210, ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Λαρίσης καὶ εἰς τοὺς ἐπισκόπους Ζητουνίου (Λαμίας), Μεθώνης καὶ Ἀμυκλῶν νὰ παροτρύνουν τὸν Βιλλεαρδουῖνον νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Πατρῶν τὰ βιαίως καὶ ἀδίκως ἀποσπασθέντα κτήματα, ἀπειλοῦντες αὐτὸν δι' ἀφορισμοῦ ⁷. Προσέτι, τὴν 5^{ην} Νοεμβρίου 1210, ὁ Ἰννοκέντιος προέτρεψε τὸν Γοδοφρεῖδον νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν Ἄντελμον νὰ κτίσῃ τείχη πρὸς προστασίαν τῶν κληρικῶν καὶ ὑπηρετῶν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, αἱ ὁποῖα ἐμάστιζον τὰς ἑλληνικὰς ἀκτὰς ⁸. Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀξιώσεις ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν προσέθεσε καὶ ἑτέραν, περὶ τῆς ὁποίας

¹ Migne, Αὐτόθι, στ. 338-339.

² Αὐτόθι, στ. 339-340.

³ Αὐτόθι, στ. 340.

⁴ Migne, Αὐτόθι, στ. 341 καὶ 343.

⁵ Αὐτόθι, στ. 339.

⁶ Βλ. κατωτέρω, σελ. 416.

⁷ Migne, Αὐτόθι, στ. 338-344.

⁸ Αὐτόθι, στ. 342.

οὐδεις μέχρι τότε εἶχε γίνει λόγος. Κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Ἀντέλμου, αὐτοκράτωρ τις τοῦ Βυζαντίου, κτίσας τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν ἐτησίαν εἰσφορὰν εἴκοσι πέντε λιτρῶν ὑπερπύρων, καταβαλλομένων ἐνιαυσίως εἰς τὸ βασιλικὸν βεστιάριον (*imperiali camerae*) ὑπὸ τῆς μητροπόλεως Πατρῶν διὰ τὴν νομὴν γαιῶν τινων ἐν Ἀχαΐα, βραδύτερον δέ, τῆς μητροπόλεως μὴ δυναμένης νὰ πληρῶνῃ τὸ ἐν λόγῳ ποσόν, ἢ εἰσφορὰ περιορίσθη εἰς λίτρας πέντε. Ὅτε ὁμως οἱ Φράγκοι κατέλαβον τὴν Πελοπόννησον, αἱ γαῖαι αὗται διενεμήθησαν μεταξύ λαϊκῶν ὁ Ἀντέλμος διὰ τοῦ πρὸς τὸν πάπαν διαβήματος προσεπάθησε νὰ προσαρτήσῃ αὐτὰς ἐκ νέου εἰς τὴν ἐκκλησίαν Πατρῶν ἐπὶ πληρωμῇ τῆς ἐτησίας εἰσφορᾶς τῶν πέντε λιτρῶν ὑπερπύρων. Ὁ Ἰννοκέντιος ἀνέθεσε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Λαρίσης καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ζητουνίου, ἀγνοοῦμεν ὁμως ποία ὑπῆρξεν ἡ ἔκβασις τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν ¹.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀντέλμος εὕρισκετο εἰς διάστασιν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας, συνεκαλεῖτο ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ δευτέρα σύνοδος τῆς Ῥαβεννίκης ². Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Θωμᾶς Μοροζίνης παρίστατο αὐτοπροσώπως μετὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων Ἀθηνῶν, Λαρίσης, Νέων Πατρῶν καὶ Ἡρακλείας, μετὰ τινων ἐπισκόπων καὶ κατωτέρων κληρικῶν. Ἐκ τῶν λαϊκῶν ἀρχόντων παρευρίσκοντο, πλὴν τῶν ἄλλων, ὁ Ὄθων de La Roche, μέγας κύρις τῶν Ἀθηνῶν, ὁ μαρκίων τῆς Βοδονίτσας Γουϊδῶν, ὁ κόμης τῶν Σαλώνων Θωμᾶς de Stromoncourt, ὁ δυνάστης τῆς Εὐβοίας Ῥαβάνος Dalle Carceri κλπ. Αἱ διαπραγματεύσεις τῆς Ῥαβεννίκης κατέληξαν εἰς τὸ σύμφωνον τῆς 2^α Μαΐου 1210, ἐπικυρωθὲν βραδύτερον ὑπὸ τοῦ πάπα, διὰ τοῦ ὁποίου συμφώνου καθωρίσθησαν λεπτομερῶς τὰ δίκαια τῶν ἐκκλησιῶν τῶν κειμένων μεταξύ Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἐν σχέσει πρὸς τὴν λαϊκὴν ἐξουσίαν ³.

Ἴδου οἱ κυριώτεροι ὄροι αὐτοῦ:

¹ Migne, Αὐτόθι, στ. 339 (28 Ὀκτωβρίου 1210). Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μονὴ τοῦ Παντοκράτορος ἐκτίσθη τῷ 1136 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. Τὸ ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου συνταχθὲν τυπικὸν περιήλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ ἀποτελεῖ σημαντικὸν μνημεῖον διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν κοινωφελῶν ἰδρυμάτων ἐν Βυζαντίῳ. Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Α. Dmitrievskij, Τυπικά, (ἐν Κιέβῳ, 1895), σελ. 656-702. Ἐκ τοῦ κειμένου τούτου μανθάνομεν ὅτι ἡ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος ἐλάμβανε, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ «τὰ τελέσματα τῆς μητροπόλεως Πατρῶν» (σελ. 699) καὶ ὅτι ἐπομένως οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Ἀντέλμου δὲν ἦσαν ἀβάσιμοι.

² Περὶ τῆς συνόδου βλ. Buchon, Ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σελ. L κέ. E. Gerland, Geschichte des lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel, τόμ. Α' (Homburg v. d. Höhe, 1905), σελ. 192 κέ.

³ Τὸ κείμενον τοῦ συμφώνου βλ. παρὰ Buchon, Αὐτόθι, μετὰ μεταφράσεως γαλλιστί. Migne, Ἐνθ' ἄνωτ., στ. 970-972. Hory, Medii Aevi Bibliotheca patristica, α' σειρά, τόμ. Δ' (Παρίσιον, 1880), στ. 409-416.

Α'. Ὡς βάσις τοῦ συμφώνου τίθεται ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς λαϊκῆς ἐξουσίας. Οἱ παριστάμενοι ἄρχοντες ὑπόσχονται νὰ τηρήσουν ἐλευθέρα καὶ ἀπηλλαγμένα παντὸς φόρου, ἀγγαρίας ἢ δουλείας τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ μοναστηριακὰ κτήματα, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ὡς καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς διαμένοντα πρόσωπα, ἀρκούμενοι μόνον εἰς τὴν τακτικὴν κατ' ἔτος εἴσπραξιν τοῦ ἀκροστίχου διὰ τὰ κτήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα οἱ κληρικοὶ λαμβάνουν ὑπὸ τύπον φεούδου παρὰ τῶν κατὰ τόπους ἀρχόντων.

Β'. Ἐν περιπτώσει, κατὰ τὴν ὁποῖαν κληρικός τις, εἴτε ἀρχιερεὺς εἴτε ἄλλος τις, θελήσῃ νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια, ὀφείλουν οἱ εἰρημένοι βαρῶνοι νὰ ἀντιτίθενται κατὰ τὸ δυνατόν καὶ μὲ εὐσχημον τρόπον εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν ἀσεβῶν τούτων σχεδίων.

Γ'. Ἐάν τινες τῶν κληρικῶν, Λατίνων ἢ Ἑλλήνων, κατέχοντες καὶ καλλιεργοῦντες ἀρχοντικὰς γαίας, ἀρνηθῶν νὰ πληρώσουν τὸ ῥηθὲν ἀκρόστιχον, οἱ βαρῶνοι ἔχουν ἄδειαν νὰ λαμβάνουν τόσον μόνον μέρος τῶν κτημάτων τῶν κληρικῶν, ὅσον ἀρκεῖ διὰ νὰ καλυφθῇ τὸ καθυστερούμενον ἀκρόστιχον. Ἐπ' οὐδενὶ ὅμως λόγῳ οἱ κοσμικοὶ ἐπικυρίαρχοι δύνανται νὰ στερήσουν τοὺς ἀνωτέρω κληρικοὺς τῆς προσωπικῆς τῶν ἐλευθερίας. Ἐπίσης ὀφείλουν νὰ μείνουν ἐλεύθεροὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ σύζυγοι τῶν Ἑλλήνων ἱερέων.

Δ'. Ἐάν τινες τῶν Ἑλλήνων ἱερέων καὶ μοναχῶν κατέχουν καὶ καλλιεργοῦν γαίας μὴ περιλαμβανομένας εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά δίκαια, θὰ ἔχουν τὰς αὐτὰς πρὸς τοὺς οἰκείους βαρῶνους ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας καὶ οἱ ἅπλοὶ κοσμικοί.

Ε'. Ἐν περιπτώσει παραβάσεως τῶν ἀνωτέρω συνθηκῶν, οἱ μετασχόντες τῆς συνόδου ἄρχοντες θὰ ἀφορίζωνται ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων τῆς περιφερείας αὐτῶν, τοῦ ἀφορισμοῦ ὀφείλοντος νὰ παραμῆνῃ ἀλύτου, μέχρις ὅτου οἱ ἐν λόγῳ ἄρχοντες δώσουν πλήρη ἱκανοποίησιν.

Ὁ πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας Γοδοφρεΐδος Βιλλεαρδουίνος καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῶν ἐκεῖθεν τοῦ Ἰσθμοῦ χωρῶν δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν σύνοδον¹. Ἐν τούτοις τὸ πέμπτον ἄρθρον τῶν συνθηκῶν παρεῖχεν εἰς τοὺς τελευταίους τούτους σοβαρὸν ὄπλον ἐναντίον τῶν κοσμικῶν ἀντιπάλων των. Πράγματι δὲ δὲν ἐβράδυναν νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσιν. Εἰδικῆ ἐπιτροπή, ἀποτελουμένη ὑπὸ τῶν ἀρχιεπισκόπων Φιλίππων, Σερρών, Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης, Νέων Πατρῶν, Θηβῶν καὶ Κορίνθου, ἀφώρισε, κατὰ τὰς ἀρχὰς πιθανώτατα τοῦ ἔτους 1213, τὸν Βιλλεαρδουίνον καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας τοὺς σφετερισθέντας τὰ κτήματα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀντελμος ἐξήτησε τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἀφο-

¹ Ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀποχῆς ταύτης ὁ Ἰννοκέντιος λέγει (Migne, P. L., τόμ. 216, στ. 968): «... vel pacem quam ecclesiastici inierunt, Constantinopolitani barones, qui erga Romanam Ecclesiam maiorem devotionem habentes in servitiis defensionis imperii totius sunt gravati».

ρισμοῦ ὑπὸ τοῦ Πάπα ¹. Ὁ Ἰννοκέντιος, ἐπιθυμῶν ἀφ' ἐνὸς νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἐτέρου δ' ὅμως φοβούμενος τὰς συνεπειὰς τῆς ἐπικυρώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀργίας εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ πριγκιπάτου καὶ τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν, προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ διαλλακτικὴν τινὰ λύσιν. Πράγματι ἐδέχθη μετὰ πολλῆς εὐμενείας τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Βιλλεαρδουίνου καὶ τοῦ Δελαρός, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν τὴν ἄρσιν τοῦ ἀφορισμοῦ, ἰσχυριζόμενοι ὅτι οὐδόλως ἐσφετερίσθησαν τὰ κτήματα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν καὶ ὑπισχνόμενοι νὰ παράσχουν εἰς αὐτὸν πλήρη ἱκανοποίησιν εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤθελον ἀποδειχθῆ ἀδικήσαντες τὴν Ἐκκλησίαν. Τὴν 26^{ην} Αὐγούστου 1213, ὁ πάπας ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ἀμυκλῶν νὰ προβῆ εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἀφορισμοῦ, ἀφοῦ λάβῃ ἔνορκον ὁμολογίαν τοῦ πρίγκιπος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ὅτι θὰ ἐκτελέσουν πιστῶς τὰς ὑποδειχθησομένας ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἐδρας λύσεις ². Τὴν 31^{ην} τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Ἰννοκέντιος ἐπληροφόρησε τὸν πρίγκιπα ὅτι ἀπεστάλη εἰς Ἀχαΐαν ὁ ἐπίσκοπος Ἀλβάνου Πελάγιος ³.

Παρ' ὄλην ὅμως τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἰννοκεντίου, ὅπως ῥυθμισθῆ ἡ ἐν Πελοποννήσῳ διάστασις μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ὁ ἐπιδιωκόμενος διακανονισμός, ὡς φαίνεται, δὲν ἐπετεύχθη. Ὁ νέος λατίνος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερβάσιος (ἐκλεγείς τῷ 1215) ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ νέαν ἐκκλησιαστικὴν ἀργίαν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Βιλλεαρδουίνου καὶ τοῦ Δελαρός ⁴.

Ἐν τῷ μεταξὺ, τῷ 1216, ἀπέθανεν ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ', ὁ ὁποῖος εἶχε δεῖξει θερμὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ τύχας τῆς ἐν Ἀνατολῇ λατινικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὰ συμφέροντα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πατρῶν. Αἱ σχέσεις του πρὸς τὸν Ἀντελμον, παρὰ τινὰς ἀναφνεῖσας διαφορὰς ⁵, ὑπῆρξαν μέχρι τέλους ὁμαλαί.

Ἡ ἀνάρρησις ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου τοῦ πάπα Ὀνωρίου τοῦ Γ' (1216-1227) ἐσημείωσεν εὐθὺς ἀμέσως μεταβολὴν εἰς τὴν μέχρι τότε τηρηθεῖσαν τακτικὴν. Διὰ τὸν Ἀντελμον ἀρχίζει περίοδος δυσμενείας. Ὁ νέος πάπας ἀπεδοκίμασεν ἐντόνως τὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γερβασίου ἐκ δευτέρου

¹ Migne, Ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. 216, στ. 898.

² Migne, Αὐτόθι, στ. 899.

³ Migne, Αὐτόθι, στ. 903-904.

⁴ Raynaldus, Annales ecclesiastici, ἔτος 1218, § 27.

⁵ Πρέπει νὰ σημειωθῆ ἐνταῦθα ἡ ἀναφνεῖσα διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Ἀντέλμου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Καρδίτης, ὁ ὁποῖος ἐστάλη εἰς Ῥώμην ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν διὰ νὰ διακανονίσῃ ὑποθέσεις τινὰς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του. Παρὰ τὰς ζητάς ὑποσχέσεις του περὶ ἀμοιβῆς τοῦ ἀποσταλέντου ἐπισκόπου, ὁ Ἀντελμος ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ τὰ ἐξοδα τοῦ ταξειδίου. Ὁ Ἰννοκέντιος ἀνέθεσε, τὴν 25^{ην} Μαΐου 1212, εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Λαρίσης καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ζητουνίου νὰ προβοῦν εἰς σχετικὰς ἀνακρίσεις. Migne, Αὐτόθι, στ. 596.

κηρυχθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀργίαν ἐν Πελοποννήσῳ¹. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανε, τῷ 1218, καὶ ὁ πρίγκιψ Γοδοφρείδος, τὸν ὁποῖον ἀντικατέστησεν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας ὁ υἱὸς του Γοδοφρείδος ὁ Β' (1218-1245).

Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ νεαρὸς πρίγκιψ ἀνελάμβανε τὴν κυβέρνησιν τοῦ πριγκιπάτου, ἡ ἔκρυθμος κατάστασις εἶχε φθάσει εἰς τὸ κρισιμώτερον σημεῖον. Ἄτυχῶς αἱ διαθέσεις τοῦ νέου ἡγεμόνος δὲν ἦσαν μετριοπαθέστεραι τῶν τοῦ πατρὸς του. Κατὰ τὸν ἀνώνυμον ποιητὴν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, ὁ Γοδοφρείδος ὁ Β', ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιβάλλῃ καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ, ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν καὶ τὴν βοήθειαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀρνηθέντος τοῦ κλήρου νὰ παράσῃ τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν, ὁ Βιλλεαρδουῖνος κατέλαβε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ φέουδα, τὰ ὁποῖα διετήρησεν ἐπὶ τριετίαν², μέχρις ὅτου ἐπετελέσθη ἡ οἰκοδομὴ τοῦ κάστρου τοῦ Χλουμουτσίου³. Δὲν γνωρίζομεν κατὰ πόσον ἡ διήγησις τοῦ λαϊκοῦ χρονγράφου ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ πράγματα, ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ἀποστολικὸς ἐπίτροπος καρδινάλιος Ἰωάννης Κολόννα Sanctae Praxedis, τῇ αἰτήσῃ τῶν ἀρχιεπισκόπων Κορίνθου, Πατρῶν, Λαρίσης καὶ Νέων Πατρῶν, ἀφώρισε τὸν νέον πρίγκιπα καὶ τὸν Ὄθωνα Δελαρός. Τὴν 21^{ην} Ἰανουαρίου 1219 ὁ πάπας Ὀνώριος ἐπεκύρωσε τὴν ἀπόφασιν τοῦ καρδινάλιου⁴.

Ἡ ἐπιτευχθεῖσα, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, νέα σύμβασις μεταξὺ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας Κωνσταντινουπόλεως Conon de Béthune καὶ τοῦ καρδινάλιου Ἰωάννου Κολόννα⁵ κατέδειξε μίαν ἀκόμη φορὰν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποκαταστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ ἀγαθῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἡγεμόνος. Αἱ σχετικαὶ διαπραγματεύσεις ὑπῆρξαν πολὺ μακράι. Ἡ συγκληθεῖσα ἐν Ῥώμῃ διαιτητικὴ ἐπιτροπὴ, ἀποτελουμένη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλβάνου Πελαγίου, τῶν καρδινάλιων Θωμᾶ τῆς ἀγίας Σαβίνης καὶ Ἰωάννου Κολόννα, τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Βιλλεαρδουῖνου Πέτρου Ἀλεμάνου⁶ καὶ τῶν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Ἐδρᾷ εθρισκομένων Πελοποννησίων κληρικῶν, κατέληξεν εἰς σύμβασιν ἐπικυρωθεῖσαν τὴν 4^{ην} Σεπτεμβρίου 1223 ὑπὸ τοῦ πάπα Ὀνωρίου⁷.

¹ Raynaldus, Αὐτόθι, ἔτος 1218, § 27 - 28.

² Χρονικὸν τοῦ Μορέως, στ. 2654.

³ Αὐτόθι, στ. 2640 - 2656.

⁴ Pressutti, Ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σελ. 302.

⁵ Raynaldus, Ἐνθ' ἄνωτ., ἔτος 1221, § 24 κέ.

⁶ Κατὰ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, στ. 2659 - 2660, ὁ Βιλλεαρδουῖνος «φρεμενουρίου» [= fratres minores, frères mineurs] ἀπέστειλεν καὶ δύο καβαλλαρίους στὸν πάπαν τὸν ἀγιώτατον, ἐκεῖσε εἰς τὴν Ῥώμην.

⁷ Migne, τόμ. 216, στ. 968 - 972.

Οι κυριώτεροι ὄροι τῆς συμβάσεως ταύτης, ἡ ὁποία ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς μεταξὺ τοῦ Ἀντέλμου καὶ τῶν πριγκίπων τῆς Ἀχαΐας κτηματικᾶς διαφορᾶς, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

Α΄ Ἀναγνωρίζεται, συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Ῥαβεννίκη δευτέρας συνόδου, ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἐκκλησίας, διατηρούσης πάντα τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ μοναστηριακά κτήματα, τὰ ὁποῖα κατεῖχεν αὕτη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς στέψεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Μουρτζουφλου (1204)¹, ἐλευθέρα πάσης ἐπιβαρύνσεως ἢ δουλείας. Μόνον τὸ ἐν Ῥαβεννίκη ὀρισθὲν ἀκρόστιχον θὰ καταβάλλεται εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἄρχοντας.

Β΄ Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀκίνητα κτήματα, οἱ ἄρπαγέντες θησαυροὶ τῶν ἐκκλησιῶν δὲν θὰ ἐπεστρέφοντο. Οἱ εἰρημένοι ὅμως ἄρχοντες ὄφειλον νὰ δώσουν ἀποζημίωσιν διὰ τοὺς καρπούς, τὰς προσόδους καὶ ζημίας τὰς ἐπενεχθείσας εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά κτήματα, διαρκούσης τῆς ὑπὸ τοῦ καρδιναλίου Ἰωάννου Κολόννα κηρυχθείσης ἀργίας, ἥτοι χίλια ὑπέρπυρα ἐτησίως, διανεμόμενα μεταξὺ τῶν δικαιοῦχων ἐκκλησιῶν ὡς ἐξῆς: ἑκατὸν ἐβδομήκοντα ὑπέρπυρα δι' ἐκάστην τῶν ἀρχιεπισκοπῶν Πατρῶν καὶ Κορίνθου, ἀνὰ ἐβδομήκοντα πέντε ὑπέρπυρα εἰς τὰς ἐπισκοπὰς Λακεδαιμόνος καὶ Ἀμυκλῶν, ἀνὰ ἑκατὸν πενήκοντα εἰς τὰς ἐπισκοπὰς Κορώνης, Μεθώνης καὶ Ὠλένης, καὶ τέλος τὰ ὑπολειπόμενα ἐξήκοντα ὑπέρπυρα εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ἀργους. Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου θέλει ἀφαιρεῖσθαι τὸ ὀφειλόμενον ἀκρόστιχον ἐκ τούτου δὲ πάλιν πρέπει νὰ ἀφαιρῆται ποσὸν ἀναλογοῦν πρὸς τὰς ἐπενεχθείσας εἰς τὰ κτήματα ὑπὸ τοῦ χρόνου βλάβας.

Γ΄ Ὁ πριγκίψ τῆς Ἀχαΐας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἄρχοντες ὑπόσχονται νὰ πληρῶνουν ἀνελλιπῶς τὴν ὀφειλομένην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δεκάτην.

Δ΄ Ἡ συμφωνία τῆς Ῥώμης ῥυθμίζει ἐπίσης τὴν θέσιν τῶν Ἑλλήνων ἱερέων. Κατὰ τὰ ἀποφασισθέντα, πᾶσα περιοχὴ ἀριθμοῦσα μεταξὺ εἴκοσι πέντε μέχρι ἐβδομήκοντα οἰκογενείας (lates) ὄφειλε νὰ ἔχη δύο μόνον ἱερεῖς, διαμένοντας, μετὰ τῶν συζύγων καὶ τέκνων των, ἀπολύτως ἐλευθέρους. Ἐὰν ἡ περιοχὴ ἠρίθμει περισσοτέρας τῶν ἐβδομήκοντα οἰκογενείας, εἶχε δικαίωμα νὰ συντηρῇ τέσσαρας ἱερεῖς, ἐὰν δὲ τέλος ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκογενειῶν ἦτο ἀνώτερος τῶν ἑκατὸν εἴκοσι πέντε, ἡ περιοχὴ εἶχε δικαίωμα νὰ συντηρῇ ἕξ ἱερεῖς. Ἐν περιπτώσει ὅμως κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ περιοχὴ ἠρίθμει ὀλιγοτέρας τῶν εἴκοσι πέντε οἰκογενείας, ὄφειλε νὰ περιληφθῇ εἰς αὐτὴν ὁ πλησιέστερος συνοικισμὸς, μέχρις οὗ συμπληρωθῇ ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς. Πάντες οἱ λοιποὶ ἱερεῖς τῆς ὑπαίθρου ὑπέκειντο εἰς τὰς αὐτὰς πρὸς τοὺς κατὰ τόπους

¹ Ἐν τῷ κειμένῳ ἀπαντᾶται πολλάκις ὁ τύπος: Alexius Bambacoratius! Ὁ ταυτισμὸς τοῦ ἀναφερομένου τούτου Ἀλεξίου πρὸς τὸν Μουρτζουφλον ὀφείλεται εἰς τὸν Σπ. Λάμπρον, ἐν Γρηγοροβίου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, τόμ. Α', σελ. 439, σημ. Ὁ Καλλιγᾶς, Μελέται βυζαντινῆς Ἱστορίας, σελ. 191, νομίζει ὅτι πρόκειται περὶ Ἀλεξίου τοῦ Α'.

ἄρχοντας ὑποχρεώσεις, εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ λαϊκοὶ τῶν τελευταίων τούτων ὑπῆλθοι. Ἐν τούτοις οἱ κατὰ τόπους ἄρχοντες δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ στερήσουν τοὺς ἐν λόγῳ ἱερεῖς τῆς προσωπικῆς των ἐλευθερίας. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς κληρικούς καὶ ἱερεῖς τῶν καθεδρικῶν ναῶν, οὗτοι ὄφειλον νὰ ἀπολαύουν παντελοῦς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐν Ῥώμῃ συνομολογηθεῖσα σύμβασις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἐπὶ δεκαπενταετίαν σχεδὸν διαρκέσασαν διάστασιν μεταξὺ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἀχαΐας. Ὁ πάπας Ὀνώριος ἐπεφόρτισε, τὴν 9^{ην} Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τοὺς ἐπισκόπους Μεθώνης καὶ Κορώνης νὰ προβοῦν εἰς τὰς καταλλήλους ἐνεργείας διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος κατακρατούμενων κτημάτων ¹.

Κατὰ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, ὁ πρίγκιψ, μετὰ τὴν λύσιν τοῦ ἀφορισμοῦ ὑπὸ τοῦ πάπα, ἐκάλεσε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πατρῶν, τοὺς ἐπισκόπους τῆς περιφερείας αὐτοῦ καὶ τοὺς προϊσταμένους τῶν μοναχικῶν ταγμάτων καί:

*ἐνταῦθα ἐσυμπαθήσθησαν κ' ἐποίησαν ἀγάπην
κ' ἐτάξασιν ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ εἶναι εἰς θέλημάν του ².*

Παρὰ τὴν ἐπελθούσαν ὅμως συμφιλίωσιν, ὁ Ἄντελμος δὲν συνεχώρησε ποτὲ εἰς τοὺς Βιλλεαρδουίνους τὴν ἀγέρωχον διαγωγὴν των. Δέκα ἔτη βραδύτερον βλέπομεν αὐτὸν συμμαχοῦντα μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ παρέχοντα εἰς αὐτοὺς ἐλευθέραν δίοδον καὶ τροφίμα. Ἡ στάσις τοῦ ἀρχιεπισκόπου προεκάλεσε τὰ παράπονα τοῦ πρίγκιπος καὶ τὰς ἐπιτιμήσεις τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Θ' (20 Δεκεμβρίου 1233) ³.

Πλὴν τῆς πρὸς τὸν Βιλλεαρδουίνον διενέξεως, ὁ Ἄντελμος εὐρέθη εἰς τὴν δύσκολον θέσιν νὰ ἀντικρῦσῃ καὶ τὴν δυσμένειαν τῆς Ἁγίας Ἐδρας. Ὡς φαίνεται ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Ὀνωρίου τοῦ Γ' (4 Ἀπριλίου 1218) πρὸς τοὺς ἀρχιεπισκόπους Λαρίσης καὶ Ἀθηνῶν, ὁ Ἄντελμος ἐτιμωρήθη διὰ προσωρινῆς ἀργίας, τὴν ὁποίαν ἄλλωστε ἤρνηθη νὰ ἀποτίσῃ κανονικῶς ⁴. Βραδύτερον περιτῆλθεν εἰς ῥῆξιν μετὰ τοῦ ἀρχιδιακόνου Πατρῶν καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ πάπα νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα ἐσφετερίσθη (9 Σεπτεμβρίου 1223 καὶ 5 Ἰανουαρίου 1224) ⁵. Τέλος, τὴν 10^{ην} Ἰουνίου 1224, ὁ πάπας Ὀνώριος ἀνέθεσεν εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους Κορίνθου καὶ Λαρίσης καὶ εἰς τὸν καρδινάλιον Ἰωάννην Κολόννα νὰ ἀνακοινώσουν εἰς τὸν Ἄντελ-

¹ P. Pressutti, Regesta Honorii Papae III, τόμ. Β', (Ῥώμη, 1895), σελ. 161.

² Χρονικὸν τοῦ Μορέως, στ. 2719-2720.

³ L. Auvray, Les Registres du pape Grégoire IX, τόμ. Α' (Παρίσιος, 1890) στ. 902-903.

⁴ Pressutti, Αὐτόθι, τόμ. Α', σελ. 201. Πρβλ. σελ. 487 (7 Ἰανουαρίου 1221).

⁵ Αὐτόθι, τόμ. Β', σελ. 161 καὶ 190.

μον ὅτι ἐτιμωρήθη δι' ἀργίας ἑνὸς ἔτους, τὴν ὁποίαν ὄφειλε νὰ ἐκτίσῃ ἔν τινι τῶν μοναστηρίων τῆς Ἀχαΐας ¹. Ὁ ἐπίσκοπος Κορώνης ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν διοίκησιν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πατρῶν ².

Τὸ καίριον τοῦτο πλήγμα δὲν ἠμπόδισε τὸν δραστήριον ἀρχιερέα τῆς Ἀχαΐας νὰ ἀναλάβῃ εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀνωρίου (1227) τὴν προτέραν αὐτοῦ θέσιν. Τοσαύτη δ' ὑπῆρξεν ἡ ἐπιρροή του, ὥστε κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Βιλλεαρδουΐνον νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν κοσμικὴν ἔξουσίαν ἐπὶ τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, τῆς ὁποίας ὁ δυνάστης Βάλθερος Ἀλαμάνος εἶχε πρὸ μικροῦ ἀποθάνει. Οὕτως ἰδρῦθη τὸ περιεργον ἐκκλησιαστικὸν κράτος τῶν Πατρῶν, τὸ ὁποῖον, μετὰ δύο αἰῶνων ζωὴν, κατελύθη, τῷ 1430, ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

* *

Οἱ περὶ Ἀντέλμου γράψαντες θεωροῦν ὡς ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὸ 1232, παραπλανηθέντες προφανῶς ὑπὸ τοῦ πρὸς τὴν μονὴν τῆς Hautecombe δωρητηρίου ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον ὑπέλαβον ὡς διαθήκη. Καθὼς ὅμως προκύπτει ἐκ τοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης μελέτης ἐκδιδόμενου ἐγγράφου, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν ἔζη ἀκόμη τῷ 1238. Ἀτυχῶς τὸ ἐν λόγῳ ἐγγράφον οὐδεμίαν δίδει πληροφορίαν περὶ τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξεδόθη. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ἡ πιστοποίησις γίνεται ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἐν Σαβοΐᾳ Μαυριανῆς δὲν ἀφίνει, νομιζομεν, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Ἀντέλμος εὗρισκετο τότε μακρὰν τῆς Πελοποννήσου. Θὰ ἦτο ἴσως παρακεκινδυνευμένον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ἀχαΐας, περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατριδα. Εἶναι ἔξ ἴσου πιθανὸν ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγγράφον ἐγένετο ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἑνὸς τῶν συχνῶν ταξειδίων, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀντέλμος ἐπεχείρει ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν. Δεδομένου δὲ ὅτι, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, ἐν τοῖς ἀποστολικῶις ἀρχείοις οὐδεμία μνεία περὶ ἐκλογῆς ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν γίνεται πρὸ τῆς 8^{ης} Ὀκτωβρίου 1243 ³, νομιζομεν ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Ἀντέλμου δύναται νὰ τοποθετηθῇ περὶ τὸ ἔτος τοῦτο.

᾿Ωμιλήσαμεν ἀνωτέρω παρεπιπτόντως περὶ τῶν σχέσεων τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν μετὰ τοῦ ἐν Σαβοΐᾳ μοναστηρίου τῆς Hautecombe καὶ ἀνεφέραμεν συγκεκριμένως τὰς προσπαθείας, τὰς ὁποίας κατέβαλεν οὗτος διὰ τὴν ἐγκατάστασιν μοναχῶν τινῶν τοῦ μοναστηρίου τούτου ἐν Ἀχαΐᾳ. Τὴν 5^{ην} Μαρτίου 1231 ὁ Ἀντέλμος διὰ δωρητηρίου ἐγγράφου, γενομένου ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Πατρῶν, παρεχώρησεν εἰς τὸ ρηθὲν μοναστήριον τριακοσίας μάρκας ἀργύρου, τεσσαράκοντα ἑπτὰ μάρκας χρυσοῦ, τριακόσια ὑπέρπυρα, ἑτέρας

¹ Pressutti, *Αὐτόθι*, τόμ. Β', σελ. 255.

² *Αὐτόθι*, σελ. 260.

³ E. Berger, *Les Registres d' Innocent IV*, τόμ. Α' (Παρίσιος, 1881), σελ. 35 (ἀριθμ. 199).

δέκα ἕξ μάρκας ἀργύρου, ποσὰ τὰ ὁποῖα εἶχε καταθέσει ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Σαβοΐας, καὶ ἐπὶ πλέον χίλια ἐνενηήκοντα ὀκτὼ ὑπέρπυρα, τὰ ὁποῖα ἔχρεώσκει εἰς αὐτὸν ἢ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀγγέλου. Τὰ ποσὰ ταῦτα ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς Hautecombe ὤφειλον νὰ χρησιμοποιήσουν διὰ διὰ τὴν ἀγορὰν κτημάτων καὶ ἐτέρων ἀκινήτων¹. Ἐπίσης ἐδῶρησεν εἰς τὴν μονὴν καὶ τὴν κάραν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης².

Διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν περιεργοὶ τινες λεπτομέρειαι ἀναφερόμεναι εἰς τὰς περαιτέρω τύχας τοῦ θησαυροῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀντέλμος παρεχώρησεν, ἄγνωστον ἔναντι ποίων ἀνταλλαγμάτων, εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς Hautecombe. Ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐγγράφου τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Δ' (Φεβρουάριος 1245) χίλια λίτραι ἐδόθησαν ὑπὸ τύπον δανείου εἰς τὸν κόμητα τῆς Σαβοΐας Θωμᾶν³. Οὗτος κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ ἐκ τοῦ εἰρημένου θησαυροῦ ἑτέρας χιλίας λίτρας, πωλῶν εἰς τοὺς μοναχοὺς τὴν περιοχὴν τοῦ Méry, Drumettaz καὶ Clarafond⁴. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν ἀγορὰν παρὰ τοῦ ἄρχοντος Berlion τοῦ κάστρου τοῦ Chambéry (15 Φεβρουαρίου 1232)⁵, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἀποβῇ ἡ πρωτεύουσα τῶν κομητῶν τῆς Σαβοΐας.

Ὅτε πρὸ πενταετίας ἐπεσκέφθημεν τὸ περικαλλὲς φρούριον τοῦ Chambéry καὶ τὸ ἐπὶ τῆς γραφικῆς λίμνης τοῦ Bourget, τὴν ὁποίαν ἕμνησεν ὁ Λαμαρτῖνος, μοναστήριον τῆς Hautecombe, ἀνεπολήσαμεν τὴν περιεργὸν ταύτην ἱστορίαν καὶ τὰς περιπετείας τοῦ θησαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας τῶν Πατρῶν⁶.

ΔΙΟΝ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ

¹ Cl. Blanchard, Histoire de l'Abbaye d'Hautecombe en Savoie avec pièces justificatives inédites, Mémoires de l'Académie des Sciences, Belles-lettres et Arts de Savoie, τρίτη σειρά, τόμ. Α' (Chambéry, 1875), σελ. 572-573.

² Du Cange, Histoire de l'empire de Constantinople sous les empereurs Français, (ἔκδ. Buchon, Παρίσιοι, 1826), τόμ. Α' σελ. 213-214.

³ Historiae patriae Monumenta. Chartarum tomus I (Τουρίνον, 1836), στ. 1375.

⁴ Blanchard, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 557-559. Πρβλ. G. Pérouse, Hautecombe Abbaye Royale, (Chambéry, 1926), σελ. 34-35.

⁵ Pérouse, Αὐτόθι.

⁶ Τοῦ Ἀντέλμου διεσώθησαν μέχρι σήμερον τέσσαρα ἔγγραφα, τῶν ὁποίων τὰ δύο ἐν πρωτοτύπῳ. Εἶναι δὲ ταῦτα: ἡ ἀνωτέρω δημοσιευομένη πιστοποιήσις, τὰ δωρητήρια γράμματα πρὸς τὰς μονὰς τοῦ Cluny καὶ τῆς Hautecombe (βλ. ἀνωτέρω) καὶ ἔγγραφον τῆς 25ης Μαρτίου 1212 ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ κόμητος Riant, Euxinae sacrae Constantinopolitanae, τόμ. Β' (Γενεύη, 1878), σελ. 98. Τοῦ τελευταίου τούτου παραθέτομεν τὸ ἀκόλουθον χωρίον: «... Sicut ex antiquorum relatione Graecorum didicimus, qui ante nos in Patracensi ecclesia fuerunt, praesens lignum, quod lateri praesentium Guidoni de Roti [κατὰ τὸν Riant, αὐτόθι, τόμ. Α', σελ. CLXVIII, ἀναγνωστέον: Roni], in signum devotionis dedimus, de illo ligno est, in quo dilectus Dei Andreas apostolus creditur fuisse crucifixus, in cuius rei testimonium eidem praesentes litteras dedimus sigilli nostri munimine roboratas».